

пазвами дорожніх металів та каменів ("Золото", "Діамант") тощо. У побутовій номінації здебільшого використовуються узагальнені назви: *Магазин, Продуктовий, Хлібний, Ювелірний*. Часто у розмовно-побутовому мовленні вживають давні офіційні назви: "Калина" - тепер "Доміно", "Юність" - тепер "Нептун". Варто зазначити, що старі офіційні назви, змінені з тих чи інших причин (наприклад, при функціональній зміні об'єкта), вживаються у побутовому мовленні термінологічно. У колишньому кінотеатрі "Перемога" тепер розміщений магазин "Меблі", який жителі все одно називають магазином "Перемога". Такі мовні варіанти типові для старих, але недавно перейменованих об'єктів.

Базою розмовно-побутової номінації можуть бути будівельні особливості: магазин *На східцях* - перед магазином розташовані сходи, *Дев'ятиповерховий* магазин, розташований у будинку, що має дев'ять поверхів, *Китайська стіна* - низка магазинів, що містяться в будинку протяжністю 200 метрів. Частина таких назв дублюється в різних районах. Так, магазин *На східцях* є на Дружбі та на Східному масиві. Окремі з них відомі жителям усього міста, деякі - лише жителям району. Це залежить насамперед від того, який час назва побутує у мовленні, чи названий об'єкт єдиний у місті тощо.

Номінативна локалізація магазинів, барів, зупинок, місця проживання у розмовно-побутовому мовленні відбувається за назвами промислових та адміністративних об'єктів, архітектурних особливостей міста: *Коло пивзаводу, Біля маяка, Під аркою*, наприклад: - *Ти де сходиш? - Коло маяка; Зустрінемося о десятій під аркою!*. За десять років активність моделі (прийменик + іменик) не зменшилася, стабільною залишилася іменна база. Багато об'єктів, зокрема, пам'яток героїв Великої Вітчизняної війни ("Пушка", "Танк") уже немає, проте вирази *Коло пушки, Біля танка* функціонують і досі / - *Мама в магазині таке пальто купила! В якому? - Біля танка!*

Такі процеси суттєво змінюють семіотичний простір міста, окремі його частини утворюють складний соціокультурний контекст, що дає можливість для подальшого їх вивчення. Мовні зміни - це своєрідне дзеркало, в якому відображається історія міста.

В українському мовознавстві назріла потреба глибоких досліджень урбанонімів та їх розмовно-побутових відповідників, що вимагає насамперед клопіткої підготовчої роботи.

Література

1. Белей О. Сучасна українська ергонімія. - Ужгород, 1999. - 111с.
2. Китайгородская М.В., Розанова Н.Н. Современная городская коммуникация гендеризация развития (на материале языка Москвы) / Русский язык конца XX столетия (1985 - 1995). М., 1996 - С. 344 - 397.
3. Подольская Н.В. Урбанонимы центральной области РСФСР // Вопросы географии. - 1974. - №94. - С.122 - 132.

Світлана Окопник (Умань)

ДО ВИТОКІВ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ СКЛАДЕНИХ ГІДРОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Compound hidronim is the dismembered name of a complete water realia. Some terms on the designation of this onomastical concept are regarded in the article. The main signs and characteristics of compound hidronyms are also under our consideration. While examining the names in a chronological order of fixation we make an attempt to define the main word-forming types and models, to investigate lexical resources of hidronyms of the whole tense interval.

Одним із центральних у гідронімії є питання про формування й розвиток назв водних об'єктів у різних ареалах України Цій проблемі присвячені праці В.М. Топорова, О.М. Трубочова, О.С. Стрижака, Є.С. Отіна, І.М. Железняк, А.П. Корспанової, Л.Т. Масенко, Г.В. Муромцева, В.В. Лучика, В.П. Шульгача, О.П. Карпенко, Г.Ю. Касим, М.В. Банк, Я.Я. Пури, С.О. Вербича та інших Це переважно дослідження регіональної гідронімії, об'єктом же нашого спостереження є етимологічно прозорі складні назви протічних вод України, компоненти яких виникли у слов'янському мовному середовищі на українській етнічній території відповідно до словотворчих законів й ономастичних моделей української мови. Спроба аналізу системи складених гідронімів спирається насамперед на час першої писемної фіксації назви з урахуванням динаміки словотвірних процесів української мови, мотивації значень основ у структурі онімів з подальшою їх класифікацією Такий підхід відомий і поки що виправданий в українській ономастиці, хоча процес його реалізації об'єктивно супроводжується помітним недоліком – неадекватним співвідношенням між часом виникнення частини гідронімів і хронологічним зрізом, до якого вони віднесені.

У наукових працях, присвячених опису назв водних об'єктів окремих областей і регіонів, немає єдності у використанні термінів, які служать для позначення багатоконпонентного (дві і більше лексеми) гідроніма: складений гідронім, гідронімне сполучення, гідронімне словосполучення, гідронім-юкстапозит

Складені (багатоконпонентні) гідроніми становлять значну групу в системі назв протічних вод України і поділяються на кілька менших угруповань, відмінних одне від одного і структурно, й семантично. Тому вони потребують спеціального вивчення граматичних особливостей і лексичних ресурсів.

Давньо- і староукраїнські складені гідроніми (зафіксовані у XII – XVI ст.)

Давньоукраїнські складені гідроніми представлені двома типами підрядних означальних сполучень

Перший тип характеризується сполученням видового й родового понять в одній назві Родове поняття тут виступає на означення води, наприклад, р *Броньцька Ріка* л.Боржави п.Тиси л.Дунаю [4: 71]. Видове поняття – узгоджене означення в препозиції, відойконімний прикметник, пов'язаний з назвою контактного села *Бронька* Іршавськ. р-ну Закарпат.обл. [4: 71].

Другий тип означальних сполучень – поєднання власне гідроніма з топонімічним означенням: потік *Великий Бочковець* п.Апшиці п.Тиси л.Дунаю [4: 90].

Моделі складених гідронімів, зафіксованих у XVI ст., вкладаються у два структурні типи давньоукраїнських назв. Пор. потік *Вербівський Потік*, витік Совиці л.Пруту л.Дунаю з контактним населеним пунктом *Вербівці* Заставніаськ. р-ну Чернівецьк обл. [4: 97] і р *Білий Черемош*, витік Черемошу п.Пруту л.Дунаю [4: 54]; потік *Велика Волосянка* у бас Дністра [4: 85]

Особливістю першого типу назв є те, що на момент первісної фіксації це були прості оніми, співзвучні із контактним ойконімом: пор.1273 *Borynka*, 1274 *Varanka*, 60-і рр. XIX ст. *Rika*, 30-і рр. XX ст. *Вройка*, *Бронька* [4: 71]; 1589 *Вербинка* [4: 97] Препозитивне означення з'явилося набагато пізніше, напевно, для розмежування територіально близьких топонімів.

Означення староукраїнських гідронімів другого типу *Білий Черемош* і *Велика Волосянка* є засобом вираження аугментативно-дсмінутивних відношень, бо *Білий Черемош* є правим витоком *Черемошу*, а *Велика Волосянка* разом із *Малою Волосянкою* утворюють потік Бердо [4: 85].

Більшість складених гідронімів, зафіксованих у XVII ст., побудовані за аналогією до означальних словосполучень. Умовно їх можна поділити на три структурні типи

У першому об'єднанні гідроніми, постпозитивний компонент яких є родовим поняттям, а препозитивне означення – видовим р.*Вівча Рудá* пр.Гуйви п.Гетерева п.Дніпра [4: 114], р.*Ведмѣжі Води* у Пн.Налазов'ї [4: 84].

Порівнюючи такі гідроніми з подібними більш ранньої фіксації, можна зробити висновок: у пізній період розвитку з'являються назви з присвійними прикметниками від назв тварин. На такі гідроніми звертала увагу Н.В.Подольська, визнаючи їх цікавими, але не виділяла в окрему модель і розглядала в межах структурної формули: повний прикметник у II в. + іменник у II в. [3: 107]

Визнаючи універсальну граматичну категорію числа не тільки засобом словозміни, а й словотворення у топоніміці, допускаємо виділення форми р.*lucalia tantum* потамоніма *Ведмѣжі Води* в окрему модель визначеного типу означальних складених гідронімів.

Поєднанням власне гідроніма з означенням характеризується другий тип складених назв, наприклад, *Вільховий Дніпрó*, п.рук. Дніпра [4: 110]. У препозиції переважають топонімічні означення *великий* (шість назв із одинадцяти), *верхня* (дві назви), наприклад, р.*Велика Вись* л.Синюхи л.Пд.Бугу [4: 85], р.*Велика Загорівка* у Борзнянськ. р-ні Чернігів. обл. [4: 85], р.*Вѣрхня Біленька* п.Сіверського Дінця п.Дону [4: 99].

За додатковою словотвірною ознакою в середині другого типу виділяються моделі

Модель А: повний прикметник у Н.в. + іменник у Н.в., наприклад, бб.*Велика Кам'янка* [4: 85], р.*Велика Осокорівка* [4: 87], р.*Великий Буртук* [4: 90], р.*Великий Куяльник* [4: 92] тощо

Одним із варіантів моделі є утворення „компаратив + іменник”: р.*Віща Борцівка* [4: 105], р.*Віща Бургуїнка* [4: 106].

Модель Б: повний прикметник у Н.в. + повний субстантивований прикметник у Н.в., наприклад, р.*Вѣрхня Дворічна* п.Осколу п.Сіверського Дінця п.Дону, р.*Вѣрхня Біленька* п.Сіверського Дінця п.Дону [4: 99]

Третій тип складених гідронімів характеризується сурядним зв'язком між компонентами, визначений Н.В.Подольською як апозитивний [3: 11] і існує в моделі: іменник + іменник в одній р.*Грунь-Черкѣс* л.Грунь-Ташані л.Пела л.Дніпра [4: 159]

Таким чином, кодифіковані складені назви, зафіксовані у XII – XVII ст., мають сурядний і підрядний зв'язок між складниками. Серед гідронімів, які оформлені за зразком словосполучень з підрядним зв'язком, переважають такі, компоненти яких узгоджуються. Дослідження складених назв водних об'єктів, час фіксації яких припадає на XVIII – XX ст., є завданням подальших розвідок у цьому напрямку.

Література

1. Енциклопедія „Українська мова”. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – 750с.
2. Муромцев І.В. Словотвірні типи гідронімів (басейн Сіверського Дінця). – К., 1966
3. Подольская Н.В. Типовое восточнославянское топонимическое образование. Словообразовательный анализ. – М.: Наука, 1983. – 200с.
4. Словник гідронімів України. – К., 1979. – 781с.